

TEGEL

ORGAN FÖR SVERIGES TEGELINDUSTRIFÖRENING

Redaktionskommitté: Kapten H. STRÖM - Civilingenjör E. FALKE - Ingenjör K. WRÅKE

Redaktör och ansvarig utgivare: Civilingenjör R. ELGENSTIERNA

Redaktionsombud: Ingenjör S. HENNINGSSON, Heby - Ingenjör K. WRÅKE, Malmö
Ingenjör S. ÅLANDER, Sundsvall

Redaktion och expedition: ENGELBREKTSGATAN 29, STOCKHOLM, Tel. 10 80 51

Eftertryck utan skriftligt tillstånd förbjudet. Copyright. — Tryckeri AB Thule, Stockholm 1953

Nr 5—1953

ÅRGÅNG 43

INNEHÅLL

Vänersborg ett tegel-
eldorado

Örjan Armfelt-Hansell

Täckdikningens fram-
tida utveckling

Erik Almlöf

★

På omslaget och här t. v.
de båda vinnande bilderna
i färgklassen

På omslaget:

"Tegelrör" av Arne Pettersson,
Lindesberg

T. v. i annonsen:

"Stadshuset" av S. Kinmanson,
Stockholm

Tegels fotoprästävlan är nu avgjord. Juryn, som bestod av redaktör L. Wickman, direktör S. Fjellander, arkitekt SAR H. Billman och civilingenjör R. Elgenstierna, beslöt enhälligt att belöna följande deltagare. Därvid har pris-summorna omfördelats, så att i den svart-vita klassen andra och tredje pris fördelats lika mellan 5 deltagare och i färgklassen första och andra pris fördelats lika mellan 2 deltagare. Resultat:

KLASS A, SVART-VITA:

1:a pris 500 kr

Lars-Erik Erson, Stockholm, motiv: Stadshusgården.

2:a pris 100 kr vardera

Henry Carlsson, Ludvika, motiv: Sten vid sten,

Henry Eriksson, Ludvika, motiv: Telegrafhuset, Ludvika,

Stig T. Karlsson, Stockholm, motiv: Linnéstaden, Lund,

Alf Olbers, Enebyberg, motiv: Centrumhuset, Stockholm,

John Pettersson, Huskvarna, motiv: Fasad, Huskvarna.

KLASS B, FÄRGDIAPOSITIV:

1:a pris 400 kr vardera

S. Kinmanson, Stockholm, motiv: Stadshuset, Stockholm,

Arne Pettersson, Lindesberg, motiv: Tegelrör.

3:e pris

Gustaf Larsson, Norrköping, motiv: Tegelvägg med
brevlåda.

TEGEL gratulerar pristagarna och tackar alla deltagare för visat intresse. Prisbelönade bilder kommer att publiceras i Tegel. Början göres i detta nummer

VÄNERSBORG ETT TEGELELDORADO

I vår serie tegelreportage från byggnadsplatser runt om i landet har vi nu hunnit till Vänersborg, där ett stort område håller på att bebyggas. Området ligger i sydöstra delen av staden och kallas för Reutherskjöldska jorden. Den donerades till stadén för något hundratal år sedan och kommer nu att lämna plats för en omfattande bebyggelse, som i första hand skall inrymma 600 lägenheter. Denna byggnation är intressant ur många synpunkter för våra läsare inte minst därför, att hela området bebyggs med tegelhus, ett glädjande faktum, som vi omedelbart notera med tillfredsställelse. Vänersborg är en gammal tegelstad med tre tegelbruk inom sina gränser,

Fridhems, Nabbensbergs och Tenggrenstorps Tegelbruk, samtliga stora tillverkare av murtegel, taktegel och rör.

Området bebyggs av tre olika företag: Riksbyggen, HSB och Stiftelsen Vänersborgs-Bostäder, vanligen kallad Stiftelsen. På Riksbyggens lott har kommit 150 lägenheter, på HSB lika många och på Stiftelsen 300.

Då vi här inte vill i alltför hög grad gå in på en längre beskrivande text har vi gjort denna skildring i första hand till ett reportage i bild, som får berätta om den sjudande verksamhet, som präglar arbetsplatserna.

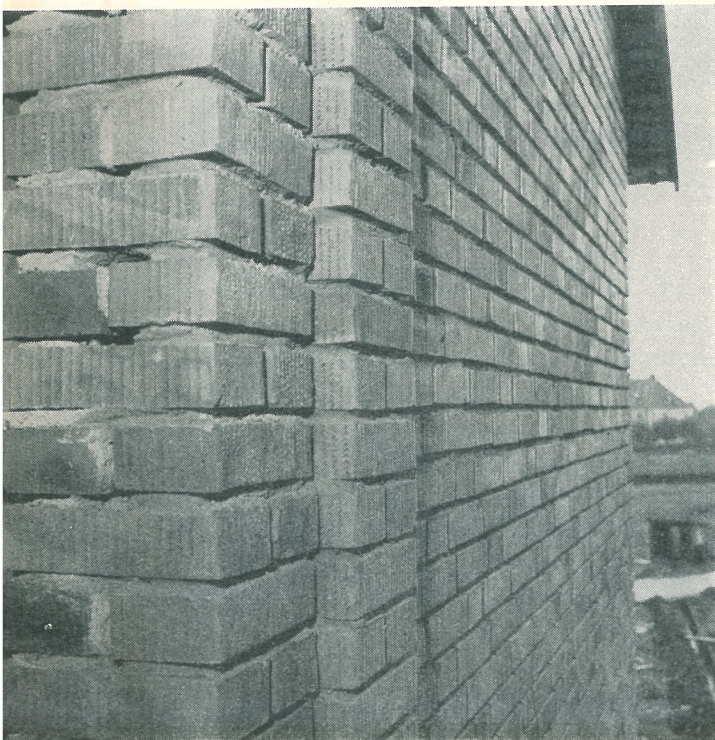
Här växer 1-stens fasadtegelväggar upp under konstförfarna murares händer. Samtliga ytterväggar är utförda av $\frac{1}{2}$ -stens fasadtegel med $\frac{1}{2}$ -stens bakmurning samt isolering av 7 cm träullsplattor eller lättbetong. Vissa mindre väggpartier är putsade utvändigt. Bärande innerväggar av 1-stens tegel.

Reutherskjöldska jorden sett från sydost med Riksbyggens byggnation i förgrunden.

Vi fann snickaren Ernst Arvid Andersson i full fart med geringsågen för att färdigställa lister. Han är ordförande i Riksbyggens Vänersborgsavdelning, vice ordförande i fackföreningen och medlem i stadsfullmäktige. "Vi började vår byggnadsverksamhet här i september förra året och skall nu i första hand färdigställa 87 lägenheter. Vår beläggelse blir 150 st. Vi bygger alla våra hus med tegel, såväl ytterväggar som inre bärande väggar. Fasaderna gör vi i tegel inte bara därför att vi får underhållsfria fasader utan därför, att vi tycker att de är vackra med sina skiftande ytor. Naturligtvis har vi valt tegel när vi har så goda erfarenheter av detta material. Våra hus blir gula med räfflat fasadtegel från Östra Grevie Tegelbruk och bakmurat med Tenggrenstorps murtegel. Jag är övertygad om att tegel har ett avgjort företräde framför lättbetongmaterial. I våra hus här har vi särskilt försökt att få fram trivsamma smärre och ekonomiska lägenheter, som ju är Riksbyggens melodi."

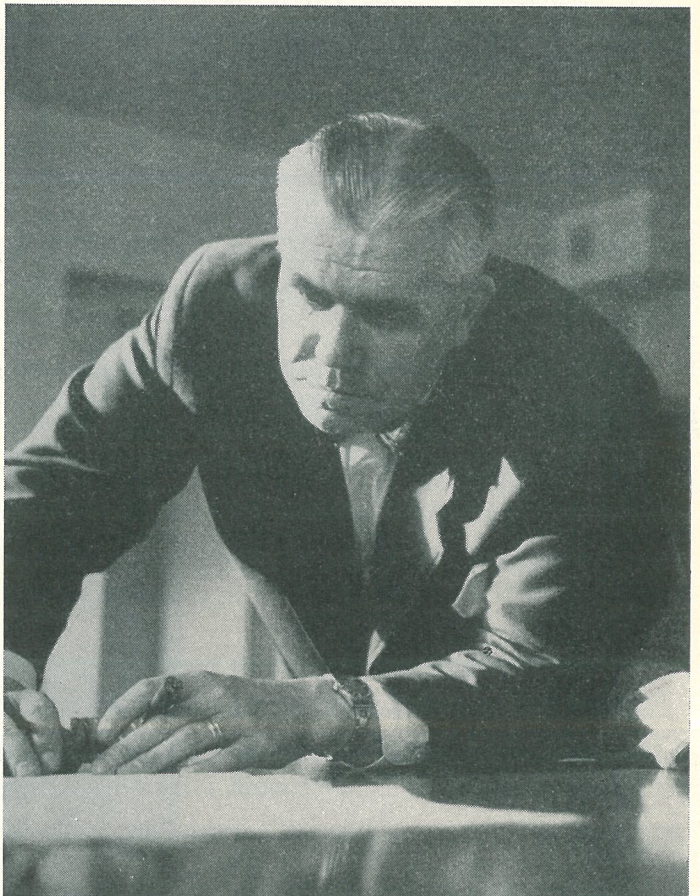

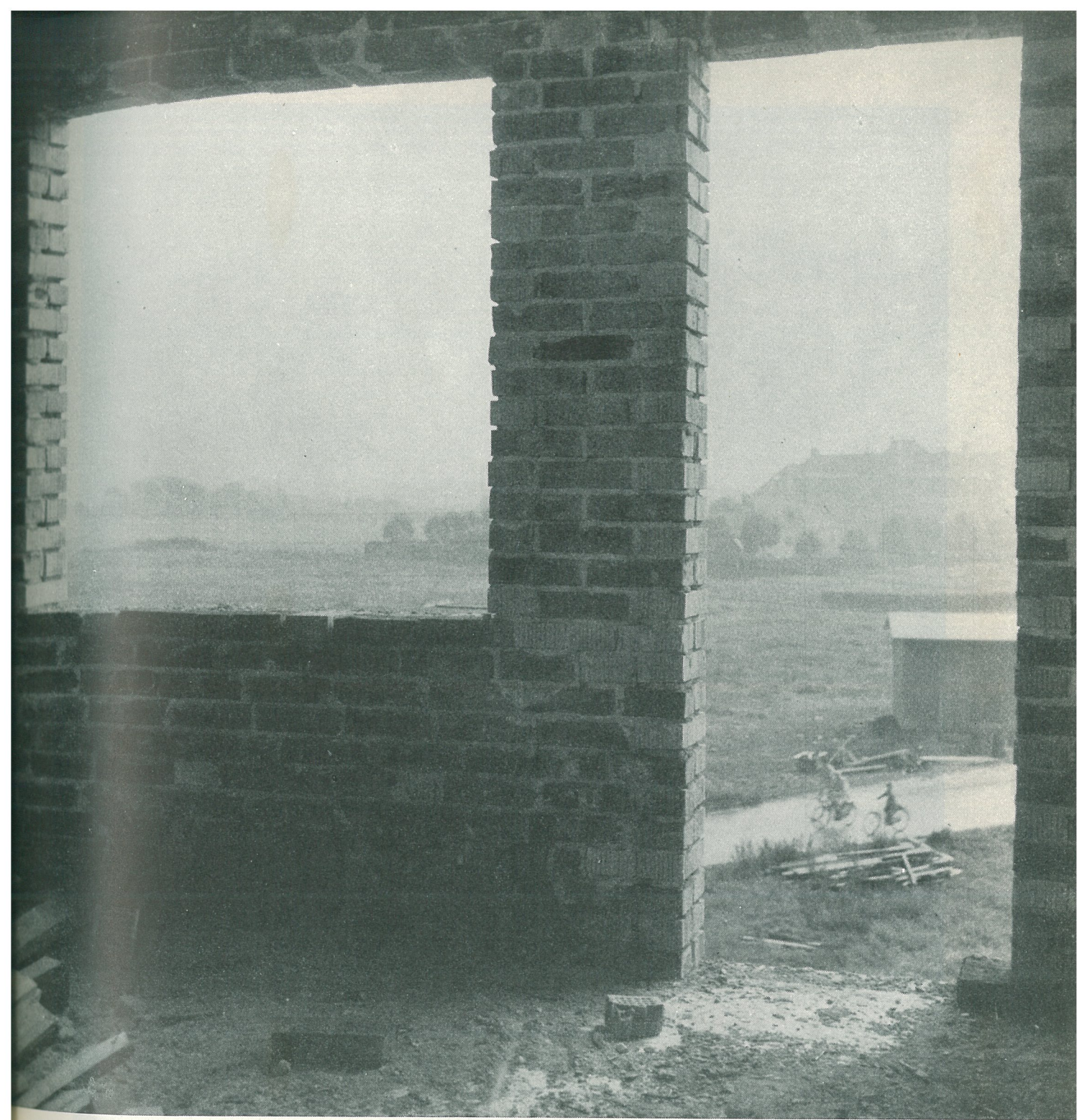
Viktor Andersson, ombudsman i HSB, svarar för en mycket stor del av den övriga bebyggelsen på området, dels HSB:s egen bebyggelse, dels Stiftelsens bebyggelse, för vilken HSB är verkställande organ. Då vi söker upp herr Andersson på HSB:s kontor redogör han vänligt för den omfattande byggnadsverksamhet som HSB bedrivit under de gångna åren och också för den aktuella bebyggelsen på den Reutherskjöldska jorden. "Först vill jag säga, att samtliga hus som vi byggt här har uppförts i tegel. Vi är mycket nöjda. Vänersborg är ju en sjöstad med ett rätt utpräglat fuktigt klimat och i synnerhet i den här delen av staden förekommer kalla, fuktpressande nordostliga vindar, men hittills har inte det här klimatet vållat oss några svårigheter eller skador. Kvarteret Plommonträdet här är det mest utsatta, och det har klarat sig som synes mycket bra.

På Reutherskjöldska jorden bygger vi nu 150 lägenheter för HSB och 300 för Stiftelsen. Vi räknar bostadsområdet som ett centralt ytterområde och tror, att det kommer att bli mycket förmånligt ur kommunikationssynpunkt. Vi uppför naturligtvis alla hus här också i tegel med vissa ytor putsade som omväxling till fasadtegelytorna. Det röda fasadtegllet får vi från Harge Tegelbruk och det gula från Östra Grevie. Murtegllet levereras från Nabbensbergs och Fridhems Tegelbruk. Ytterväggarna består av $\frac{1}{2}$ -stens fasad med $\frac{1}{2}$ -stens bakmurning och invändig 7 cm isolering.

Byggnadskontrollant Torkel Morgell assisterade välvilligt och bekräftade de goda erfarenheterna som ombudsmannen framfört när det gäller tegel och uttryckte vidare sin stora glädje över den goda service, som stadens tegelbruk lämnat såväl när det gällde tidigare byggenskap som denna aktuella och slutar med att framhålla, att några klagomål på murtegllet inte hade förekommit under de 10 år som HSB och Stiftelsen producerat 440 lägenheter för 10 milj. kr.

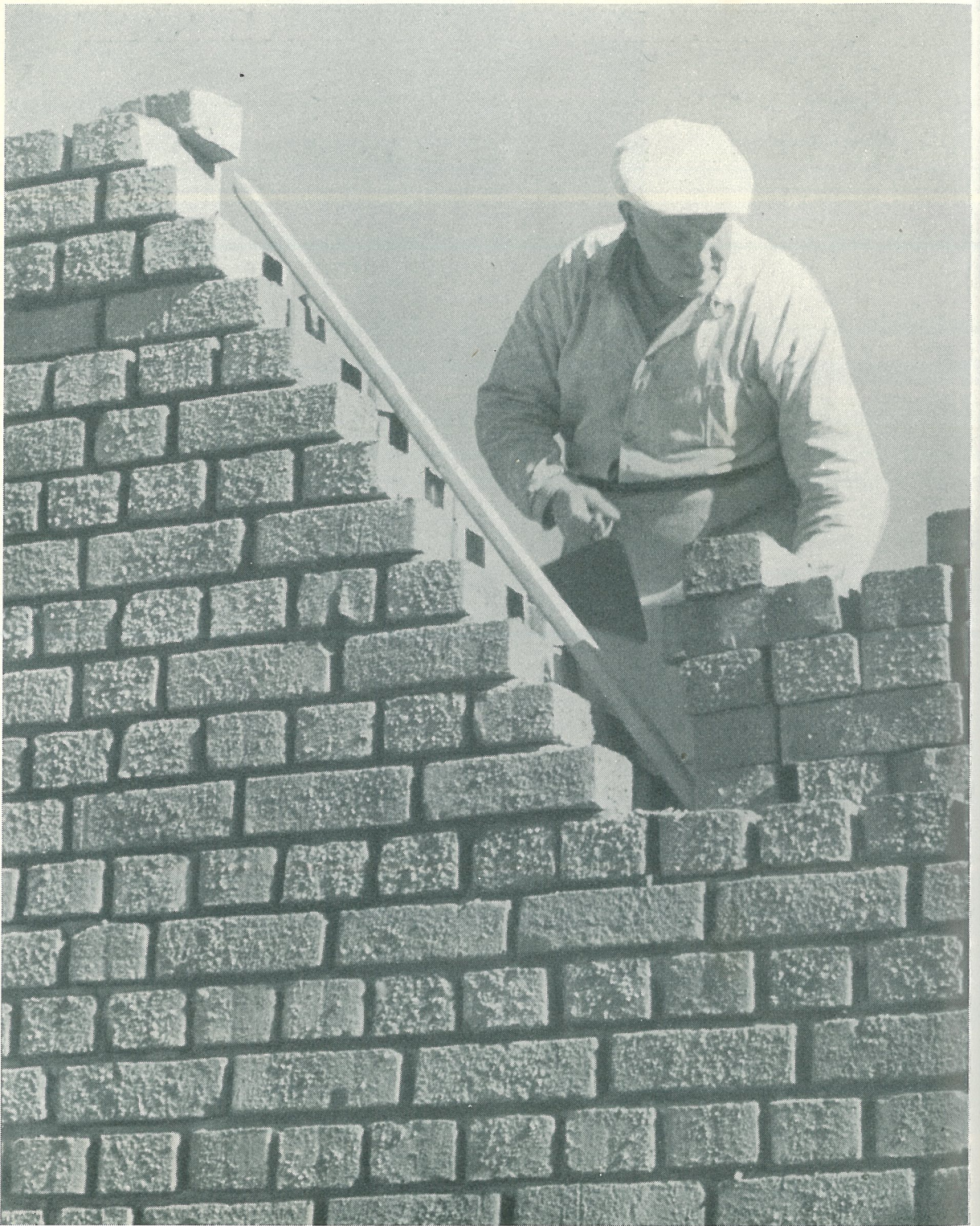

Under vår rundvandring i de nu nästan färdigbyggda husen fick vi ta del av alla de finesser, som numera förekommer vid byggen av detta slag. Särskilt lade vi märke till centralkylanläggningen, som förser både kylskåpen och matkällarna med kyla och förvärmer vattnet.

Byggnationens första etapp beräknas vara färdig efter årsskiftet och resten av området håller f. n. på att projekteras på Riksbyggens och HSB:s arkitektkontor i Stockholm.

Text: Örjan Armfelt-Hansell

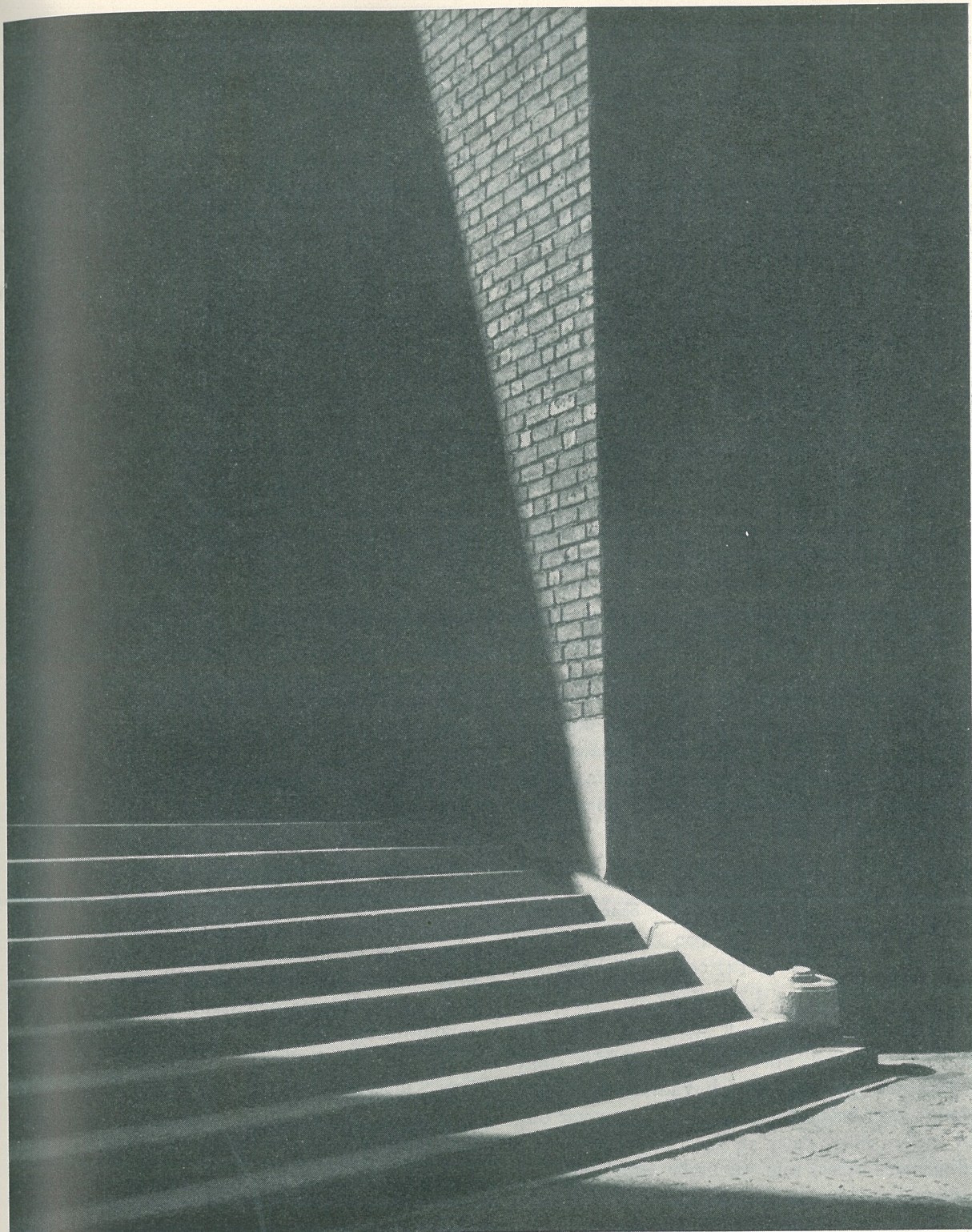
Foto: Gösta Nordin

Sten vid sten

Henry Carlsson, Ludvika

Delat 2:a pris i TEGEL:s fotoprästävlan för svart-vita fotografier

Stadshusgården

Lars Erik Erson, Stockholm

1:a pris i TEGEL:s fotoprästävlan för svart-vita fotografier

TEGEL 1953, 5 73

TÄCKDIKNINGENS FRAMTIDA UTVECKLING

*Föredrag av lantbrukskonsulent Erik Almlöf, Skara,
vid Sveriges Tegelmästareförenings årsmöte
i Lidköping den 19 oktober 1953.*

Det får väl betecknas som ett kuriosum, men vid detta årsmöte och på denna plats tycker jag det bör omnämnas, att en av de första täckdikningar, som utfördes i vårt land, skedde på Degeberg i Rackeby socken inte så särskilt långt härifrån Lidköping. Det var föregångsmannen Edwart Nonnen — han hade 1833 öppnat en lantbruksskola på Degeberg — som redan på 1840-talet dikade med rör. Men exemplet vann föga efterföljd, under de närmast därefter följande decennierna åtminstone i Skaraborgs län. Och det var nog rätt naturligt, om man tänker på vad som i övrigt skedde inom jordbruket under 1800-talet. Det var framför allt lagskiftenas och den stora uppodlingens tid.

Odlingen och åkerbruket har gamla anor i vårt land men fram till början av 1800-talet var dock, jämförd med nuvarande förhållanden, åkerarealen i landet ganska liten. Några siffror må belysa odlingsverksamheten från 1800-talets början fram till våra dagar.

Akerareal i hektar

	Hela landet	Skaraborgs län
1800-talets början . . .	850 000	70 000
1870	2 547 000	(1865) 200 000
1944	3 730 000	317 000

Skiftesverksamheten och nyodlingen har ett naturligt samband. Före skiftenas och den stora nyodlingens epok var det i huvudsak endast den relativt högt belägna lättare jorden, som var odlad, medan större delen av de stora slätterna med sedimentära leror, som nu utgör våra intensiva jordbruksbygder, var ängsmark. Uppodlingen av de lågt belägna markerna fick till följd, att utdikningen blev en tvingande nödvändighet för att brukningen skulle kunna genomföras. Att detta dock inte stod klart för jordbrukarna med detsamma har vi åtminstone härifrån länet nedslående exempel på. Och när dikningen så småningom fick allmän omfattning var det öppna diken, som grävdes, först och främst avlopps-diken, men även de från exempelvis Vara-

slätten välbekanta landdikena. De avloppsdiken, som därvid understöddes med statsmedel, kallades "krondiken".

Under 1800-talets senare del började emellertid täckdikningen ta fart. Under åren 1872—1904 täckdikades enligt beräkningar i runt tal 721 000 hektar, motsvarande omkring 20 % av landets nuvarande åkerareal. Men det är ju föga troligt att täckdikningen av hela denna areal blivit systematiskt genomförd. Det är vidare tydligt att täckdikningen i betydande omfattning utfördes med andra material än tegelrör. I Skåne och Närke t. ex. är det ganska vanligt med täckdikningsföretag från den här tiden utförda med sten.

Den täckdikning, som utfördes under slutet av 1800-talet och även under de första årtiondena av vårt århundrade, fick som känt är en högst betydande omfattning på en del håll i landet, medan det på andra ställen täckdikades blott obetydligt. Orsakerna till att en del trakter kom på efterkälken i fråga om täckdikningen får inte bara sökas i konservatism och skepticism inför nya metoder hos jordbrukarna — vi talar ju gärna därom, när vi resonerar om jordbruket i gången tid — utan även och kanske i väsentlig grad i skiftande lokala förhållanden avseende terrängen, klimatet och jordarterna. Också den genomsnittliga storleken på brukningsenheterna och produktionsinriktningen spelar in. En utförligare utredning om de här spörsmålen skulle emellertid i detta sammanhang föra för långt. Vid jordarterna kan det dock vara skäl att dröja något.

Resultat från forsknings- och försöksverksamhet har ju, kombinerade med praktiska erfarenheter, lärt oss mycket om olika jordars dikningsbehov och sättet för täckdikningens rätta utförande. Att vi fortfarande behöver nya rön om hur olika jordar reagera för vatten må ett färskt exempel från Vadsbo här i länet belysa. Vadsboslätten är ju beryktad för sin styva lera. Denna är ytterligt svårgenomsläpplig och det är först på senare år som jordbrukarna mera all-

mänt vågat sig på att täckdika denna jord. De nederbördsförhållanden som rått i år och i fjol har emellertid gjort, att även systematiskt täckdikad jord på en del håll i Vadsbo varit otillfredsställande ur torrläggningssynpunkt.

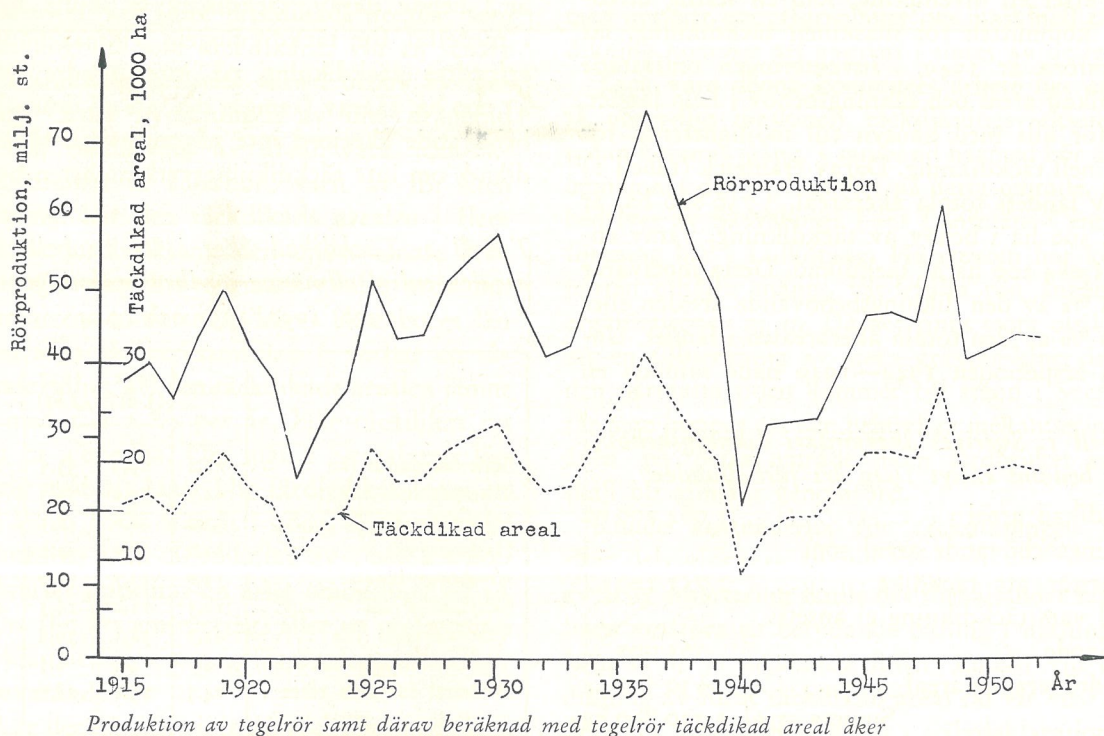
Det är således av största vikt att planläggningen av all täckdikning sker med beaktande av såväl vetenskapens rön som den praktiska erfarenheten och inte minst den med lokal förankring.

Täckdikningsverksamheten i vårt land kom alltså ordentligt igång under slutet av 1800-talet. Vilken omfattning har den sedan haft och hur stor del av vårt lands åkerareal är för närvarande täckdikad? Det är ett par frågor, som jag vill uppehålla mig vid en stund innan jag ger mig in på spørsmålet om täckdikningens framtida omfattning. Direkta statistiska uppgifter om hur stor areal som årligen dikats finns ej tillgängliga. Men den årliga tillverkningen av tegelrör kan ge en bild av omfattningen av täckdikningen med rör, vilket är det mest omfattande och värdefullaste slaget av täckdikning. Visserligen kan lagerbehållningen av rör vara olika, men om man räknar över en längre tidrymd, torde uppgiften om rörtillverkningen kunna ge en tämligen riktig bild över täckdikningsverksamhetens omfattning. I nedanstående diagram anges produktionen av tegelrör och rördelar enligt den årliga industristatistiken för åren 1915—1952. Med ledning av dessa uppgifter har jag

räknat ut den areal, som täckdikats med rör under antagande av att under åren 1915—1942 åtgått 2 400 st rör per ha och under åren 1943—1952, då avståndet mellan grendikena allmänt ökats, 2 200 st rör per ha.

Av diagrammet kan man utläsa, att enligt den angivna beräkningsgrunden, under åren 1923—1942 i medeltal per år täckdikats ca 20 000 ha med tegelrör. För åren 1938—1942 blir motsvarande medeltal ca 16 000 ha och för den senaste 10-årsperioden återigen ca 20 000 ha. Härtill kommer den areal, som täckdikats med annat material än tegelrör. Denna areal är numera relativt ringa. Det bör emellertid anmärkas, att en viss mängd tegelrör årligen förbrukats för annat ändamål än täckdikning av åkerjord. Särskilt under senare år har förbrukningen för sådana ändamål, som t. ex. grunddränering och avlopp för bebyggelse och flygfältsdränering varit av inte obetydlig omfattning. Jag uppskattar denna tegelrörsanvändning till ca 10 % av totalförbrukningen. Siffrorna för den täckdikade arealen under tiden efter år 1940 bör således minskas i motsvarande grad.

Diagrammet utvisar, att täckdikningen under första hälften av 1900-talet varit ganska livlig. En intensiv upplysnings- och planlägningsverksamhet bedrevs under denna tid av hushållningssällskapen. Detta resulterade också i en allmän förståelse för täckdikningens betydelse hos jordbrukarna.

På grund av den relativt livliga verksamheten skulle man kunna tro, att det inte dröjer så länge, förrän praktiskt taget all åkerjord, som är i behov av täckdikning, är täckdikad. Därför ger det kanske anledning till förvåning, om jag anför några siffror från jordbruksräkningarna under de senaste årtiondena, siffror, som belyser hur stor procent av vårt lands åkerjord, som beräknats vara täckdikad vid tidpunkterna för respektive jordbruksräkningar. År 1927 beräknades 24,5 % av åkerarealen vara täckdikad, 1932 utgör arealen 23,4 %, 1937 är den 28,6 % och 1944, då den senaste jordbruksräkning, från vilken det föreligger resultat, genomfördes, uppgick den täckdikade arealen till 26,2 %. Siffrorna redovisar endast en högst obetydlig ökning under tidsperioden 1927—1944. Kan detta gå ihop med vad som nyss anförts om de betydande arealer, som årligen dikats en lång följd av år? Ja, det kan det nog om man räknar på i vilken omfattning äldre täckdikning slutat att fungera, och jag skall strax återkomma till det spørsmålet. I riktighetens intresse skall dock även framhållas, att de anförda procentsiffrorna inte är helt jämförbara, eftersom kraven på vad som skall räknas till "täckdikad åker" skärpts från 1927 till 1944.

Med utgångspunkt från att endast 26 % av Sveriges åkerareal var täckdikad år 1944 finns det skäl att fråga sig hur stor den areal är, som behöver täckdikas. Beräkningar häröver har utförst efter en inventering, som en statlig utredning, kommittén för maskinell täckdikning, lät genomföra år 1949. Inventeringen omfattade täckdikad areal och dikningsbehov i hela landet, framför allt med hänsyn till möjligheterna för maskinell täckdikning. Därav framgick (tabell 1) att av landets totala åkerareal, 3 730 800 ha, är 2 835 300 ha i behov av täckdikning, varav endast 1 084 200 ha är täckdikad. Detta motsvarar ca 38 % av den dikningsbehövande arealen eller ca 29 % av den totala åkerarealen i landet. Under 5-årsperioden 1944—1949 hade sålunda en

Tabell 1. Sveriges åkerjordars dikningsbehov, bedömt enligt 1949 års förhållanden

Täckdikad areal	1 084 200 ha
Dikningsbehövande areal som återstår att täckdika	1 751 100 „
Areal vars täckdikning ej ansetts lönande	365 000 „
Självdrenerande areal	530 500 „
Summa areal	3 730 800 ha

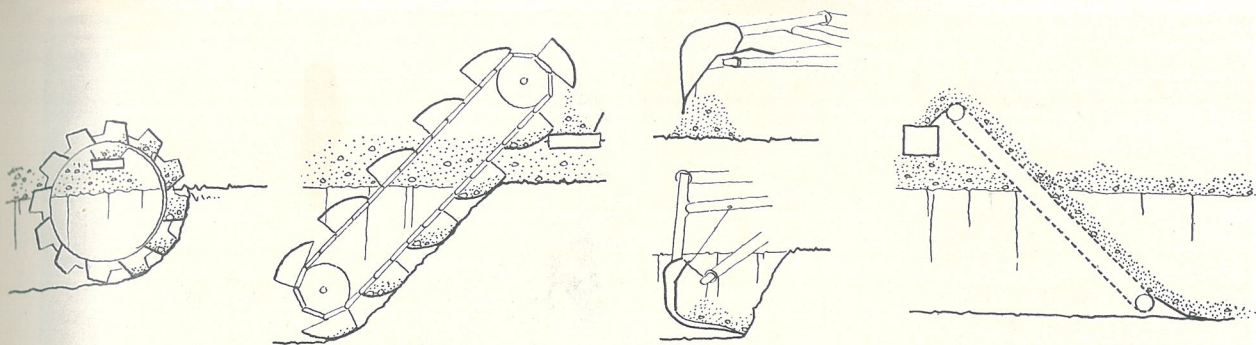
ökning med ca 3 % ägt rum. Som täckdikad areal har därvid endast räknats sådan areal, på vilken täckdikningen enligt uppgiftslämnarna inom resp. lantbruksnämnder har ansetts fungera tillfredsställande. Av inventeringen framgick att 531 000 ha av vårt lands åkerjord är så vattengenomsläpplig, att dränering är onödig (självdrenerande) och att 365 000 ha är av sådan beskaffenhet (stenig, dåligt läge m. m.) att täckdikning med största sannolikhet icke kommer eller bör komma till utförande under nuvarande förhållanden. Av inventeringen framgick sålunda, att det återstår att täckdika 1 751 000 ha åkerjord.

Vid bedömandet av de förändringar, som den täckdikade arealen för landet i sin helhet kan vara underkastad, måste man som jag nyss antytt taga hänsyn till i vilken utsträckning äldre täckdikningar slutat att fungera på grund av igenslamning m. m. Härför behövs kännedom om hur länge täckdikningen i medeltal fungerar tillfredsställande. Systematiska undersökningar över täckdikningens genomsnittliga varaktighet har inte utförts i vårt land, men varaktigheten torde i medeltal, enligt uppgifter som maskinella täckdikningskommittén införskaffat från olika delar av landet, kunna uppskattas till 60 år.

Om man räknar med 60 års varaktighet, skulle nu årligen i medeltal endast för att ersätta äldre täckdikningar, som försatts ur funktion, behöva täckdikas 18 000 ha per år, vilket ju är den areal, som nu ungefär årligen dikas. Vore all jord, som är i behov därav, täckdikad, så skulle årligen i medeltal för täckdikningens vikmakthållande erfordras täckdikning på inte mindre än ca 45 000 ha. Härav framgår det, att all dräneringsbehövande åkerjord inte någonsin kan bli täckdikad, om inte täckdikningsverksamheten betyd-

Tabell 2. Täckdikad åker i % av hela åkerarealen enligt allmänna jordbruksräkningen åren 1927, 1932, 1937 och 1944

	1927	1932 (5 år)	1937 (7 år)	1944
Södermanlands län	21,4	29,3	35,5	28,4
Östergötlands län	54,7	55,0	59,3	55,4
Malmöhus län	52,2	46,6	58,5	52,4
Hallands län	42,0	38,9	42,5	38,2
Älvsborgs län	14,6	13,7	18,0	17,1
Skaraborgs län	10,5	11,0	16,5	19,3
Västmanlands län	44,7	52,1	59,9	58,0
Västernorrlands län	6,7	4,5	6,5	7,4
Medeltal för hela riket	24,5	23,4	28,6	26,2

Maskinell täckdikning. Schematiskt verkningssätt hos grävbjulsmaskin, grävkedjemaskin, grävskopa, täckdikesplog

ligt utökas (eller om inte täckdikningens varaktighet avsevärt förlänges). Även sedan all dräneringsbehövande åkerjord vore täckdikad skulle årligen som underhåll behöva täckdikas en areal, som vore dubbelt så stor som den areal, som nu årligen dikas.

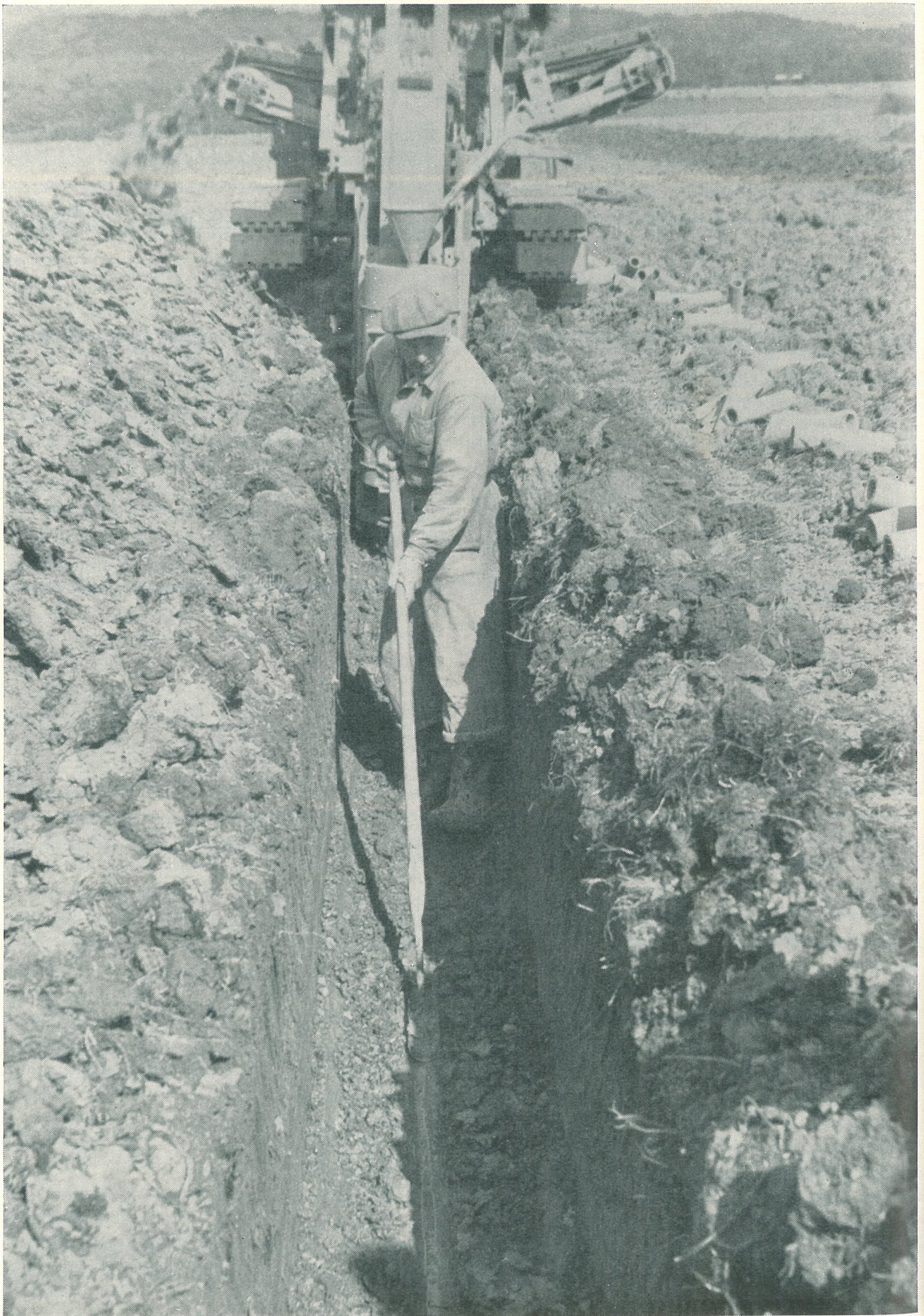
Av vad jag här anfört framgår, hoppas jag, med önskvärd tydlighet att den täckdikningsverksamhet, som nu bedrivs i vårt land, ej är tillfyllest för att Sveriges åkerjord i framtiden skall uppfylla erforderliga krav på torrläggning. Ett belägg härför får man genom att studera siffrorna över den täckdikade arealens omfattning på olika håll i landet enligt jordbruksräkningarna. Av tabell 2 framgår den täckdikade åkerarealen i % av hela åkerarealen för några av de viktigaste jordbruksområdena i Sverige. Anledningen till att en minskning ägt rum i den areal, som uppgives som täckdikad, är som jag nyss påpekat, att äldre täckdikade arealer, som tidigare angivits som täckdikade, vid en senare jordbruksräkning bedömts vara i behov av omdikning. Enär nydikningen av inte dränerad areal och omdikning av areal, varå täckdikningen kommit ur funktion, varit av för liten omfattning, har den täckdikade arealen i flera betydande jordbruksområden under senare åren sjunkit. Om jag lite närmare skulle orda om verksamhetens omfattning här i Skaraborgs län kan jag säga att verksamheten f. n. har en sådan omfattning, att den täckdikade arealen jämnt stiger med 1 à 2 % per år. Här täckdikas nu årligen ca 4 000 ha. Om man i Skaraborgs län nöjer sig med att länet blir färdigdikat inom en period av ca 50 år framåt i tiden, skulle det här räcka med en årlig täckdikning av 5 000 à 6 000 ha. Därefter erfordras en årlig omdikning av ca 4 000 ha (60 års amortering) eller en omfattning av verksamheten, som ungefär är densamma som den nuvarande.

Vad är det då som gjort att täckdikningen inte

kommit upp i önskvärd omfattning? Att jordbrukarna i gemen numera har fullt klart för sig vilken betydelse täckdikning har, därom behöver vi knappast diskutera. Men täckdikning är en dyr förbättringsåtgärd — för närvarande räknar vi med en kostnad av 1 200 kr per hektar — och jordbrukets lönsamhet är ju inte så hög. En annan faktor, som förtjänar framhållas, är att täckdikningen åtminstone fram till efterkrigsåren varit en synnerligen arbetskrävande verksamhet. När dåvarande statsrådet Domö år 1944 tillsatte en kommitté för maskinell täckdikning, var avsikten att få utrett vilka möjligheter det finnes för en mekanisering även på detta område inom jordbruket och att därigenom få till stånd en utökad verksamhet. Denna kommitté har avgivit ett betänkande (S.O.U. nr 39 år 1950) och tre st upplysningsskrifter om maskinell täckdikning med olika slags maskiner. Ytterligare en skrift med uppgift om erfarenheter om maskinell täckdikning kommer att avgivas i slutet av detta år.

Tack vare denna kommittés arbete har en ej så obetydlig maskinell täckdikningsverksamhet redan kommit igång. I samband härmed bör även omnämnas den verksamhet på detta område, som bedrivs av Skaraborgs Läns Lantmäns Centralförening här i Lidköping. Härigenom har kommittén erhållit många värdefulla rön angående organisationen m. m. Då det finns stora utsikter, att en tillverkning av stora grävmaskiner inom den närmaste tiden kommer till stånd i Sverige, får man hoppas att den behövlige mekaniseringen även på detta område inom jordbruket snart skall bli allmänt genomförd.

Kunde kostnaderna för täckdikningen helt eller delvis dragas av vid deklarationen i form av årlig amortering skulle det förhållandet säkerligen medföra en betydande ökning i dikningen. Men så är ju ingalunda fallet. Endast vid omdikning av förut täckdikad areal får ett visst avdrag för kostnaderna göras i självdeklarationen.

Tabell 3. Tegelrörpriser i Skaraborgs län åren 1938, 1943 och 1953

Rör- dimension mm	1938		1943		1953		Anm.
	kr/1 000 st	Relativtal	kr/1 000 st	Relativtal	kr/1 000 st	Relativtal	
50	42	100	65	155	135	322	Priserna gälla fritt bruket
75	85	100	130	153	229	270	"
100	140	100	210	150	343	245	"
125	185	100	290	157	493	266	"
150	280	100	400	143	598	214	"
200	400	100	600	150	—	—	"

Det kan emellertid ifrågasättas, tycker jag, om icke även en del av de kostnader, som nedlägges vid ersättandet av det gamla öppna detaljdikningssystemet med täckdikning, borde vara avdragsgilla.

Som jag tidigare nämnde beräknas för närvarande en täckdikning i genomsnitt kosta 1 200 kr per hektar. Då kostnaderna för rör och arbetskraft utgör huvudposten av täckdikningens totalkostnad skall jag uppehålla mig lite grand vid prisutvecklingen under senare år. Av tabell 3 framgår priserna för de olika dimensionerna av tegelrör åren 1938, 1943 och 1953. Jag har som exempel tagit priserna här i Skaraborgs län. Priserna varierar något i olika delar av landet, men prisförhållandena de olika åren emellan torde vara representativa för hela landet.

Av tabellen framgår, att prisstegringen varit högst för 50 mm rören och något lägre för de större rören. Detta får väl delvis ses mot bakgrunden av konkurrensen mellan tegelbruken och cementvarufabrikerna, men torde väl även kunna förklaras genom tekniska detaljer i samband med tillverkningen. Jag vill i detta sammanhang ställa den frågan, huruvida det inte kunde vara lämpligt att i framtiden hålla "boskillnaden" mellan tegel- och betongrör vid en mindre dimension än som nu är förhållandet, t. ex. att den största tegelrördimensionen får utgöra 125 mm och lägsta betongrördimensionen 150 mm. Vidare anser jag, att tillverkningen av tegelrör kunde inskränkas till att omfatta de dimensioner, som angivits i tabellen. Härvid borde "Svensk Standard för dräneringsrör av tegel" ändras. Jag vill betona, att jag genom detta förslag inte avser att rikta någon anmärkning mot tegelrören. Tvärtom anser jag att tryggheten rörande kvaliteten är större och kontrollen är enklare vid användning av tegelrör än vid användning av

betongrör, men jag ifrågasätter huruvida det ej skulle ställa sig mer ekonomiskt för tegelbruken, om tillverkningen kunde begränsas till ett mindre antal dimensioner.

Den kraftiga prisstegringen på tegelrören under de senaste åren gör att man ställer frågan: Har materialkostnaden ökat mer än övriga kostnader vid täckdikningen. Jag har försökt belysa den saken i tabell 4, där jag gjort en jämförelse mellan den relativa kostnadsfördelningen år 1943 och år 1953.

Vi har sålunda funnit att trots prisstegringarna materialkostnadens relativa andel av den totala täckdikningskostnaden ligger på ungefär samma höjd i dag som för 10 år sedan.

Tabell 4. Kostnadens ungefärliga fördelning på olika detaljer vid täckdikning åren 1943 och 1953

Delkostnad för	År 1943		År 1953	
	%	S:a %	%	S:a %
<i>Material</i>				
Tegelrör, 50 mm (ca 85 % av längden)	23,0		23,5	
Tegelrör 75—200 mm* (ca 15 % av längden) ..	13,0		10,0	
Betongrör, (grovt medeltal för samtliga företag) ..	3,0		5,0	
Brunnar; materialkostnad	2,0	41,0	1,5	40,0
<i>Arbete</i>				
Grävningkostnader	36,0		36,0	
Rörläggning	12,0		10,0	
Återfyllning	2,0		5,0	
Brunnar; arbetskostnad ..	1,0		2,0	
Diverse utgifter, grus, täckd.-plan m. m.	8,0	59,0	7,0	60,0
Summa		100		100

* År 1953, 75—150 mm.

Utöver de synpunkter, som jag i det föregående gett på hur täckdikningsverksamheten i framtiden kommer att eller i varje fall borde komma att bedrivas, vill jag även anföra följande.

Jordbrukets nuvarande produktionsförmåga är sådan, att åtminstone under fredstid en viss överproduktion förefinnes. Detta har till följd, att statsmakterna ej är hågade att understödja verksamheten annat än inom vissa gränser. Understödsverksamheten är sålunda nu främst inriktad på att bilda bärkraftiga enfamiljsjordbruk, som lämnar full försörjning åt sin brukare. En sådan grundförbättringsåtgärd som täckdikning bör ej komma i fråga på jord, som kan tänkas bli nedlagd som åker inom den närmaste framtiden. Denna areal torde dock knappast vara större än den, som jag förut angivit ej vara lönande att täckdika, 365 000 ha. Skulle arbetslöshet uppkomma i större omfattning, t. ex. liknande den som förekom i början på 1930-talet är det troligt, att verksamheten åter kommer att stimuleras från statens sida genom statsbidrag i större utsträckning än vad nu är fallet. Verksamheten bör även i sådant fall bedrivas maskinellt i så stor utsträckning som möjligt. Arbetskraften skall då i stället insättas på själva rörlägningsarbetet, där det nu tidvis är stor brist på kompetent arbetskraft.

Förutsätter man däremot, att förhållandena i framtiden utvecklas mera normalt utan några störande moment, kommer verksamheten ändock med säkerhet att fortsätta och även öka år från år. En förutsättning härför är dock, att tillgången på tegelrör blir tillräcklig. Som nu tidvis varit förhållandet har tegelbruken bestämt takten i täckdikningen. Ofta har bristen på tegelrör förorsakat, att en planerad täckdikning ej kunnat komma till utförande så snart, som det varit jordbrukarens avsikt.

En annan förutsättning för att täckdikningen skall kunna bedrivas i den omfattning, som jordbrukarna själva önska, är att planläggningen ej fördröjes. Hos oss i Skaraborgs län förefinnes f. n. en balans av ca 400 rekvisitioner om förslag till täckdikning, motsvarande en areal av ca 5 000 ha.

En tillräcklig tillgång på tegelrör och en god service från lantbruksnämndernas sida kommer säkert att åstadkomma en successiv ökning av verksamheten. Ty en förutsättning för jordbrukets mekanisering är, att åkerjorden är väl dränerad och fälten hela och lättbrukade. Just

denna jordbrukets mekanisering, kommer att göra vårt lands jordbrukare angelägna att påskynda täckdikningen, och jag är övertygad om, att en ökning av verksamheten kommer till stånd under de närmaste 10 åren, om de angivna villkoren bli uppfyllda.

Om man utgår från de förhållanden, som var rådande i fråga om den täckdikade arealens storlek i Sverige år 1949, och om man uppställer som ett önskemål, att Sveriges åkerjord skall vara färdigtäckdikad år 2000, skulle täckdikningsverksamhetens omfattning i Sverige under denna 50-årsperiod behöva bedrivas i en omfattning, som ungefär framgår av tabell 5. Amorterings-tiden för redan utförd täckdikning har härvid beräknats till 60 år och vidare har jag schematiskt räknat med att nydikning verkställes av lika stor areal varje år.

Tabell 5. Femtioårsplan för täckdikning av Sveriges åkerjord

10-årsperioden	Årlig ny-täckdikning, ha	Årlig underhållstäckdikning, medeltal per år, ha	Summa täckdikad areal per år, ha
1950—1959	35 000	21 000	56 000
1960—1969	35 000	26 800	61 800
1970—1979	35 000	32 650	67 650
1980—1989	35 000	38 500	73 500
1990—1999	35 000	44 300	79 300
2 000 o. därefter	—	47 200	47 200

Jag har givetvis ej så allvarlig avsikt med denna 50-årsplan för täckdikning av Sveriges åkerjord, men tabellen ger mig ytterligare en gång anledning att understryka, att den täckdikningsverksamhet, som nu bedrives, är alldeles för liten med hänsyn till den betydelse, som täckdikningen har som rationaliseringsåtgärd för vårt jordbruk.

Jag vill sluta mitt föredrag med att påstå, att tegelindustrin i Sverige kan se ljus på framtiden vad beträffar efterfrågan på tegelrör. Skulle jag få komma med ett önskemål för den närmaste framtiden vore det, att tillverkningen av rör ökas, så att lagerhållningen blir större. Därigenom skulle även de jordbrukare, som varje år först i sista minuten bestämmer sig för att täckdika, bli tillgodosedda.